

**До Председателя на Научно жури
Катедра „Туризм“
ЮЗУ „Неофит Рилски“**

СТАНОВИЩЕ

от **проф. д-р Николина Руенова Попова- Димитрова**,
професионално направление „Туризм“, МВБУ – Ботевград,
на дисертационен труд на
на тема: **„Транснационални културно-туристически маршрути в Източните
Балкани – потенциал за развитие и икономически ефект“**,
разработен от **Даниела Генчева Стоева-Иванова**,
редовен докторант към катедра „Туризм“, ЮЗУ „Неофит Рилски“,
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално
направление 3.9 „Туризм“, научна специалност „Икономика и управление по отрасли
(туризм)“

I. Данни за кандидата в съответствие със законовите изисквания

Кандидатът за образователната и научна степен „доктор“ Даниела Стоева-Иванова е родена на 10.06.1972 г. Средното си образование получава през 1990 г. в Немската езикова гимназия - София, а висшето си образование – Магистър по „Международен туризм“ в Университета за национално и световно стопанство, през 1995 г.. Докторантът има богат опит в реалната туристическа практика – в посредническия сектор. Извършвала е широк кръг от консултантска и експертна дейност по проекти от предприєдинителните и структурните фондове на ЕС. Работила е и като експерт в работна група на Европейската Комисия – Дирекция Предприятия и промишленост, сектор Туризм. От 01.06.2010. тя е зачислена като редовен докторант в Катедра „Туризм“ на Стопански факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ с научен ръководител Георги Л. Георгиев.

II. Обща оценка на представения дисертационен труд и извършената научно-изследователска дейност

За участието си в процедурата за получаване на образователно-научна степен „доктор” редовната докторантка Даниела Стоева-Иванова е представила: 1.) Завършен дисертационен труд в обем 184 страници компютърно набран текст; 2.) Автореферат в обем 44 страници компютърно набран текст, отразяващ съдържанието на дисертационния труд и основните теоретико-методични и приложни приноси; 3) Публикации, свързани с дисертационния труд, включващи четири доклада, изнесени на научни конференции с международно участие. В представените научни публикации се разглеждат въпроси, свързани в значителна степен с темата на дисертационния труд.

Дисертационният труд на Даниела Стоева-Иванова, е разработен под научното ръководство на проф. д-р Георги Георгиев и е посветен на актуална и значима за развитието на културния туризъм България тема. Избраната структура на дисертационния труд - въведение, три глави, заключение, разюме на получените резултати, използвана литература и пет приложения. позволява темата да бъде развита в логическа последователност и изчерпателно.

Дисертационният труд е в обем от 184 стандартни страници - компютърно набран текст, състоящ се от въведение, три глави, заключение, пет приложения и списък на използваната литература, включващ 142 източника (от тях 20 са научни статии на български език, 69 са научни статии на английски и немски език, 52 интернет източници и 1 източник-документи на ГА „Гандем травел”. Изследването включва 28 таблици в изложението и 24 фигури, и пет приложения.

III. Оценка на съдържанието на дисертационния труд

Въведение

Актуалността на разработената тема е се определя от богатото и разнообразно културно наследство на България, чиито исторически корени определят неговото международно и в частност, регионално значение, превръщайки го във важен фактор за териториална интеграция с културното наследство на съседните балкански страни. Наред с нарастващото туристическо търсене на културен туризъм България има всички предпоставки да участва активно в прилагането на нови териториални форми на организация на туризма, чрез разработване на туристически коридори/маршрути и създаване на трансгранични дестинации за културен туризъм.

Научната теза, респективно обектът, предметът, изследователската цел, както и произтичащите от нея задачи са добре формулирани. Изследователската цел изисква по-прецизно формулиране с посочване на изследователския елемент, който присъства в заглавието, а именно разкриване на възможностите за превръщане на културно-

историческото наследство на транснационалните културни коридори в туристически продукт с очакваните икономически и социални ползи. По-прецизна би следвало да бъде и формулировката на четвъртата научна задача, именно „подбор на икономически величини“. Методическият апарат, използван в дисертационния труд съответства на целта на изследване, както и на характера на обекта и предмета на изследване.

ГЛАВА ПЪРВА

Първа глава е структурирана в четири точки: 1.1 Възникване и същност на понятието „културен коридор“ и „културен маршрут“; 1.2. Исторически преглед на Програмата за културни маршрути на Европа 1.3. Културните маршрути като част от културния туризъм и 1.4 Тенденции в културния туризъм на Европа

Точка 1.1. Възникване и същност на понятията „културен коридор“ и „културен маршрут“

Въз основа на обобщен сравнителен анализ на теоретични постановки за понятията „културен маршрут“ и „културен коридор“, както и въз основа на добро познаване на документите на Европейския съюз и международни организации, вкл. техни подразделения в България (БНК ИКОМОС), имащи пряко отношение върху формирането на културна, вкл. културно туристическа политика, авторът разкрива спецификата на двете понятия, обосновавайки пряката връзка на културния туризъм с културните маршрути..

Точка 1.2. Исторически преглед на Програмата за Културни маршрути на Европа

В историческия контекст на Програмата на Съвета на Европа за културни маршрути, както и на еволюиралата представа за целите, респективно инициативите по програмата, авторът откроява основните особености на културните маршрути. Правейки преглед на всички 24 сертифицирани културни маршрути авторът разкрива липсващото място на българското културно наследство сред тези маршрути, обосновавайки още веднъж актуалността на предприетото проучване.

Точка 1.3. Културните маршрути като част от културния туризъм – значение и насоки на развитие

Обосновавайки мястото и ролята на културните маршрути като основен туристически продукт, дисертантът разглежда същността на понятието „културен туризъм“. На база на сравнителен анализ на редица дефиниции са изведени основните особености и цели на културния туризъм, очертани са проблемните области, свързани с развитието на културен туризъм в България и на първо място липсата на статистическа

осигуреност за целите на планиране на развитието му. Разгледана е и еволюцията на търсенето на културен туризъм по посока на „високи“ и „популярни“ дейности.

Точка 1.4. Тенденции в културния туризъм на Европа

Правилно авторът отделя внимание на основните тенденции в развитието на културния туризъм, разглеждайки основните подвидове, всеки от които със специфични особености, изискващи детайлното им разкриване при разработването на съответни културно-туристически продукти. Демонстрирано е много добро познаване на съвременните теоретични представи, свързани с родовото понятие „култура“ и производните му, имащи отношение към организацията на съвременния културен туризъм с неговите основни проявления и отличителни черти. С практическо и изследователско значение са изведените от автора несъответствия между културните маршрути и новосъздадените тематични направления в културния туризъм.

ГЛАВА ВТОРА: Културните маршрути като предпоставка за създаване на културно-туристически продукти

В структурата на втора глава са включени четири точки: 2.1. Дефиниране на продукта „културно-туристически маршрут“ – особености, съставни елементи и иновативност; 2.2 Измерване въздействието на културните маршрути върху дейността на туристическите предприятия; 2.3. Методология на изследване на потребителите и 2.4 Значимост и особености на транснационалния културен коридор „Виа Диагоналис“

В първа точка, подточка 2.1.1 авторът прави широк сравнителен анализ на дефиниции за туристически продукт, извеждайки релевантното за дисертационния труд разбиране за продукта като общ туристически продукт в смисъл на комбинация от всички елементи, потребявани по време на пътуването - за задоволяване както на първичните, така и на вторичните потребности. Авторът разглежда твърде задълбочено структурните елементи на културно-туристическия маршрут/продукт. На места се забелязва разконцентриране и засягане на всички възможни аспекти, вкл. такива, извън тематичния фокус, например управлението на посетителските потоци.

В подточка 2.1.2. Създаване и експлоатация на културно-туристическите маршрути се разглеждат основните аспекти, свързани със създаването и експлоатацията на културно-туристически маршрути. Тази точка страда от липса на рубрикация на текста в съответствие с разглежданите аспекти.

В подточка 2.1.3. Продуктови иновации в обхвата на културните маршрути

авторът разглежда доста схематично въпроса за иновативността, подчертавайки, че тя е свързана най-вече с тематичното направление и спецификата на конкретния културен маршрут. Този важен въпрос изисква по-голяма задълбоченост на анализа.

Втора точка 2.2 Измерване въздействието на културните маршрути върху дейността на туристическите предприятия. За осъществяване на поставената изследователска задача за измерване на въздействието авторът прибегва до използването на прилагания в практиката Модел за оценка на въздействието. Дисертантът разглежда аналитично и подробно Модела за оценка на въздействието по отношение на 4-те негови елемента, както и на индикаторите, които се използват за оценка на въздействията/ дейности, свързани с различните културни маршрути. Всяка дейност и нетните въздействия от нея се оценяват и по набор от индикатори. Предмет на задълбочен сравнителен анализ са и най-широко използваните подходи и техники, които могат да се използват за оценка на икономическите и социалните влияния на културните маршрути. Особено внимание за оценка на икономическите влияния е отделено на мултипликационния анализ, както и на редица методи. Тяхното представяне би могло да бъде по-систематизирано.

Точка 2. 3. Методология на изследване на потребителите представлява същностен раздел, тъй като очертава методологичната рамка на изследването. Като слабост на този важен раздел ще посочим отново липсата на рубрикиран текст, както и излишното детайлно представяне на основните особености на всеки метод без релацията му към конкретното проучване. Липсва обосновката за избора на конкретния инструментариум за провеждането на проучването. Неясен е обхватът на генералната съвкупност от 280 лица. Липсва конкретизация на посочените за използване качествени признаци.

Анкетната карта е с допуснати слабости по отношение на: кодиране, определяне на формата на някои от въпросите – отворен/затворен, съдържателен обхват (необходимост от получаване на отговори, доказващи твърдения на автора за профила на потребителите на продукта на културния туризъм).

Точка 2. 4. Значимост и особености на транснационалния културен коридор „Виа Диагоналис“ Твърде кратко е представен културен коридор „Виа Диагоналис“ като значение за разработване на тематични културни маршрути. Авторът би могъл тук да представи основните ресурсни ядра/локализации и съответстващите им тематични профили.

ГЛАВА ТРЕТА: Изграждане на културно-туристически маршрут в границите на транснационален културен коридор

Глава трета е структурирана в четири точки: 3.1. Разработване на културно-туристически маршрут „Наследството на Византия” по транснационален коридор „Виа Диагоналис”; 3.2. Оценка на икономическия резултат и въздействие след лансирането на културно-туристически продукт „Наследството на Византия” на туристическия пазар; 3.3 Емпирично изследване на потребителските нагласи на туристите, закупили културно-туристически продукт „Наследството на Византия”и 3.4. Оценка на резултатите

Точка 3.1. Разработване на културно-туристически маршрут „Наследството на Византия” по транснационален коридор „Виа Диагоналис” има за цел да предложи модел за разработване на културен маршрут, свързан с културното наследство по протежение на културни коридори, на примера на „Виа Диагоналис”. Предлага се алгоритъм от шест основни стъпки. Моделът се апробира на примера на избрана от автора тема „Наследството на Византия” по определена отсечка от културен коридор „Виа Диагоналис”, свързваща две столици от времето на Византийската империя, а именно София и Истанбул.. Темата е обоснована чрез използване на исторически източници. Културният маршрут е реално предлаган от българска туристическа фирма „Тандем Травъл”. Авторът представя културните обекти за посещение по протежение на маршрута. Очертан е профилът на потенциалния потребител, но без достатъчна обоснованост. Възникват редица въпроси относно зависимостта между мотивацията за покупка на продукта и такива характеристики като възраст – неясно е защо хора на възраст между 30-50 не биха избрали този продукт, пол, доходи – над средните според европейските стандарти и прочие. Не става ясно и дали това е профилът на реалния потребител, вече закупил продукта на фирмата – в този случай логичното място на раздела е след представяне на резултатите от анкетното проучване.

В Точка 3.2. Оценка на икономическия резултат и въздействията от анкетното проучване след лансирането на културно-туристически продукт „Наследството на Византия” на туристическия пазар дисертантът прилага методическата рамка, конструирана във втора глава за оценка на икономическите ефекти от предлагания културен продукт. За целта авторът прави разходно-приходен анализ. Подчертава се, че разходите са поети изцяло от туроператора, докато икономическите ползи се разпространяват върху по-широк брой участници. Те са

разделени в три групи: пряко и косвено свързани с туристическия продукт и несвързани с него. Определени са и социалните ползи от реализацията на продукта чрез използване на количествени показатели като брой работни места в различни туристически обекти, макар и без остойносттаване. Този раздел е същностен, отговарящ на изследователската цел.

В точка 3.3 Емпирично изследване на потребителските нагласи на туристите, закупили културно-туристически продукт „Наследството на Византия” са представени резултатите от проведеното анкетно проучване, потвърждаващи представената от автора хипотеза. Те са ясно представени, добре анализирани и съпоставяни с основните тези в теоретическата частта

Точка 3.4. Оценка на резултатите представя в добре структурирана форма и в съответствие със съдържанието на разработката основните резултати. Част от изводите, например №10, 11, 13, не произтичат от проведеното изследване.

Заклучението - като обем и съдържание съответства на мащаба на извършеното прочуване.

III. Оценка на научните и практически резултати и приноси на дисертационния труд

В представения от кандидата Даниела Иванова дисертационен труд на тема „Транснационални културно-туристически маршрути в Източните Балкани – потенциал за развитие и икономически ефект” могат да се посочат следните научни приноси:

1. Предложен е модел, за разработване на културен маршрут на основата на транснационален културен коридор. Той е с теоретико-методическо значение най-вече по отношение на прилагането на структурен подход при провеждане на приложни проучвания за разработване на културни продукти/маршрути;

2. Апробирани са методи за измерване на икономическата ефективност от разработването и предлагането на културни маршрути/продукти на базата на транснационални културни коридори;

3. Предложен и апробиран е метод за измерване на социалното въздействие на културните маршрути/ продукти върху местните общности.

4. „Универсалност” на разработената методика – възможност да се използва за изследване на въздействията на различни туристически продукти;

5. Емпиричната фактология, получена от анкетните проучвания обогатява теорията на развитие на културен туризъм в България и Турция.

Посочените научни приноси на дисертационния труд свидетелстват за придобити умения за провеждане на **самостоятелно и цялостно научно изследване в областта на организацията на културен туризъм на транснационално равнище**

IV. Критични бележки и препоръки:

Дисертационният труд съдържа, както вече бе посочено и някои пропуски и слабости, които не намаляват в никакъв случай качеството му на научна разработка, отговаряща на изискванията за придобиване на ОНС „доктор”. По-долу са посочени само пропуски, които имат принципен характер и следва да се вземат предвид в бъдещата изследователска дейност на докторантката:

1. Необходимост от постигане на по-добра систематизация на изложеното съдържание, по-стегнат анализ и обосноваване на изводите;

2. За целта на проучването и в съответствие с методологическата рамка би следвало да се използва по-широк инструментариум, освен анкетата сред потребителите, например анкетиране сред производители на специфични културни услуги (музеи, културни институции и пр.) за постигане на по-високо ниво на обосноваване на редица изводи на автора;

Представеният автореферат отразява вярно и с необходимата пълнота резултатите от проведеното изследване. Представените четири публикации са свързани с темата на дисертационния труд.

Заклучение

Въз основа на така представените обстоятелства **заявявам своята положителна оценка** на представения за рецензиране дисертационен труд на тема: „Транснационални културно-туристически маршрути в Източните Балкани – потенциал за развитие и икономически ефект”, разработен от редовния докторант към катедра „Туризъм” на ЮЗУ „Неофит Рилски” - Даниела Иванова и предлагам на научното жури да ѝ се присъди образователно-научната степен „доктор” по научната специалност „Икономика и управление (туризъм)”.

01.04.2014 г

Проф. д-р Николина Попова-Димитрова